

PEJZAŽNO PROJEKTOVANJE U FUNKCIJI ZAŠTITE AMBIJENTA ZDRAVOG ŽIVLJENJA U NOVOM TRAVNIKU

Prof. dr. Krsto Mijanović, email: krsto.mijanovic@unmo.ba

Senadin Perenda MA, email: senadinp@hotmail.com

Internacionalni Univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Period dugotrajne i nedovršene tranzicije kome su predhodila razaranja BiH uveliko je promijenio demografsku sliku i pomjerio urbano – ruralne odnose. Kako su gradovi postali zbjegovi stanovništva došlo je do promjene kulture življenja u gradu. Svjedoci smo danas u urbanitetu se ispoljavaju ruralne navike. Krhki politički sistemi i dezorijentisanost većine koja odlučuje rezultira nedovoljnom sintezom znanja u području planiranja razvoja urbanih zona. Stručne službe za planiranje prostora zato imaju izraženo povećanu zadaću da realizuju svoje vještine na terenu. Njihov teren djelovanja su: zeleni pojasevi oko urbaniteta i u urbanitetu, izvorišta i distribucija pitke vode, urbani pojasevi za rekreaciju, riječna korita i obradive površine. Ovim radom će biti razmatrana uloga menadžmenta lokalne zajednice u području pejzažnog projektovanja za održiv razvoj urbaniteta. Posebno će biti razrađene tri osnovne funkcije zelenih površina: sanitarno – higijenska, estetsko – dekorativna i kulturno – prosvjetna.

Ključne riječi: pejzažno projektovanje, ambijent zdravog življenja, prostorno planiranje i funkcije zelenih površina.

LANDSCAPE DESIGN IN THE FUNCTION OF PROTECTION OF HEALTH LIVING IN NEW TRAVNIK

Abstract: The period of long-lasting and incomplete transition that preceded the destruction of BiH has largely changed the demographic picture and moved urban-rural relations. As cities became population collapse, there was a change in the culture of life in the city. Today, we are witnesses of the urban habits of rural witnesses. Fragile political systems and the disorientation of the decision maker results in an insufficient synthesis of knowledge in the field of urban development planning. Professional space planning services therefore have a markedly increased task of realizing their skills on the ground. Their field of activity are: green belts around urbanity and urbanity, sources and distribution of drinking water, urban belts for recreation, river beds and arable land. This paper will discuss the role of local community management in the field of landscape design for sustainable urban development. In particular, three basic functions of green areas will be elaborated: sanitary - hygienic, aesthetic - decorative and cultural - educational.

Key words: landscape design, living environment, spatial planning and green space functions.

1. UVOD

Vrtna umjetnost se razvijala i mijenjala uporedo sa drugim umjetničkim granama, ali uz mala odstupanja. U formiranju vrtova, osim čovjeka, svoj uticaj ima i priroda, a za stvaranje njihovog konačnog oblika vrijeme predstavlja veoma bitan faktor. Na formiranje određenog stila u vrtnoj umjetnosti, imali su uticaj i društveno-političke prilike u svakoj zemlji, kao i način života, običaji, religija i dr (Ljujić-Mijatović i Mrdović, 1998).

U svakom vrtu, vrtni elementi, koji su njegov sastavni dio (arhitektonski i biološki), moraju sačuvati prirodnu slobodu, ali ujedno pretrpjeti i vještačku obradu, kako bi se na najbolji mogući način prilagodili odgovarajućem predjelu u kojem se vrt nalazi. Danas u sastavu gradskih aglomeracija postoje različite kategorije zelenih površina, koji pored estetske imaju sanitarno-higijensku i kulturno-prosvjetnu funkciju (Ljujić-Mijatović i Mrdović, 1998).

Problemi očuvanja i uspostavljanja optimalne sredine u kojoj čovjek živi posebno se ispoljavaju u epohi neodrživog tempa urbanizacije. Tehnički progres i industrijalizacija znatno su izmijenili sredinu življenja. U urbanizovanim ekosistemima, najsloženijim antropogenim formacijama, dolazi do znatne promjene zemljišta, biljnog i životinjskog svijeta, čime se znatno umanjuje proces proizvodnje i nadoknade kisika, a često dolazi i do znatnog umanjenja ili čak i do prekida prirodnog procesa razlaganja organskih materija. Prirodni ekosistemi se sami regulišu, dok vještački stvoreni nemaju to svojstvo. Jedan od načina poboljšanja životne sredine je podizanje zelenih površina, kao aktuelni zadatak svjetskih razmjera. Da bi zelene površine mogle da ispunjavaju zdravstvene, mikroklimatske i estetske funkcije od velikog značaja je njihovo povezivanje u jedinstven sistem zelenila, koji mora biti postavljen na određenim organizacionim principima. Zelene površine, kao komponenta kultiviranog predjela, imaju veliki meliorativni značaj, prije svega zbog toga što utiču na sastav i čistoću vazduha. Izgrađene kao sistem, poboljšavaju mikroklimu naselja, u velikoj mjeri smanjuju neprijatan uticaj jakih vjetrova, koriste se u borbi protiv gradske buke, za uređenje gradske teritorije i za njenu urbanističku organizaciju, doprinose većem estetskom kvalitetu zgrada i drugih objekata, daju arhitektonskim kompozicijama svojstvenost i izražajnost. Zbog važnosti zadatka koje imaju, neophodno je detaljno istražiti problem prostornog planiranja i projektovanja višefunkcionalnog sistema zelenila u naselju i oko njega. Planiranje ovog sistema određuje se istraživanjem niza prirodnih, antropogenih, socijalno-ekonomskih faktora i potreba, na savremenom nivou razvoja urbanizma i pejzažne arhitekture. Pitanje prostornog planiranja zelenih površina je od posebnog značaja za našu zemlju u kojoj su ove površine najčešće stihijski nastajale, ali ne u dovoljnoj mjeri da bi pratile nagli rast gradova i njihovog stanovništva (Vujković, 2003).

Parkovi predstavljaju gradske oaze koje služe za pasivan odmor građana i aktivan odmor djece. U postojećim centralnim dijelovima gradova, parkovi predstavljaju jedinu mogućnost za organizovanje dječijih igrališta u prirodnoj sredini (Ljujić-Mijatović i Mrdović, 1998).

Odmor stanovnika na svježem vazduhu u prirodnom ambijentu ima važan socijalni značaj kao faktor neutralizacije specifičnih uslova života u savremenom gradu. Koncentracija različitih funkcija na gradskim teritorijama, zagađenje vazduha i vode, povećana buka, ubrzan tempo života pri istovremenom povećanju rastojanja do mjesta rada i odmora izaziva dopunsko opterećenje čovjekovog organizma (Vujković, 2003).

Ustvari, osnovni zadatak parkova jeste približavanje prirode gradskom čovjeku i omogućavanje odmora u tišini, svježini zelenila i estetskim ugođajima koji mu priređuju raznovrsni predstavnici biljnog svijeta. Osim već navedenih funkcija parkova, vrlo je bitno napomenuti da se za njihovo projektovanje zahtjeva obavezan osvrt na arhitekturu objekata u neposrednoj blizini parkovske površine. Stil i arhitektura objekata prema intencijama pejzažnog projektovanja trebali bi biti u skladu sa parkovskim ambijentom koji ga okružuje. To su razlozi koji upućuju da pravilno odabrani biljni materijal u skladu sa arhitekturom objekata utiče na

stvaranje uzbudljive i originalne umjetničke kompozicije sa širokim spektrom izražajnosti, što u svakom slučaju ima uticaja na formiranje fizionomije grada (Ljujić-Mijatović i Mrdović, 1998).

Parkovi mogu biti i kao zaštita, na primjer mogu odvajati rezidencijalnu od industrijske zone. Tamo se najčešće sreću sve starosne grupe ljudi. Parkovi su mjesto susreta, kontakta, komunikacije i uživanja. Zbog toga je naročito važno da su lako dostupni svim građanima. Neke studije su pokazale da parkovi ne bi trebalo da su udaljeni više od 300 [m] od mjesta stanovanja, tako da se do njih može dopješačiti. Preporučljivo je da se dobro povežu s pješačkom i biciklističkom infrastrukturom u gradu. Time se ujedno promovira pješačenje i biciklizam kao vidovi rekreacije. U savremenim, gusto izgrađenim gradovima posebno je zanimljiv proces iznalaženja novih lokacija za gradske parkove. Stručnjaci tu moraju biti izuzetno inovativni. Neke napuštene industrijske zone pretvaraju se u zelene površine, nekadašnji parking prostori dobijaju novu namjenu ili se neuređene površine, koje su vlasništvo grada ili neke kompanije, uređuju na nov način. Gradske vlasti mogu takođe, putem pažljivog planiranja zelenih površina u stambenim naseljima, uticati na širenje kontakata i saradnju među susjedima. Kvalitetne zelene površine neophodne su u stambenim blokovima i ujedno povećavaju vrijednost nekretnina. Javne zelene površine u općini Novi Travnik se prilično održavaju, posebno kada se govori o javnim površinama oko kulturno – prosvjetnih i javnih ustanova. Uređenje ovih površina se najčešće izvodi više puta u toku godine od strane javnih komunalnih preduzeća (košenje travnjaka, uređenje i okopavanje grmova, cvjetnjaka, ružičnjaka i zalijevanje istih). Primjetan je nedostatak vrtnog mobilijara (klupe za sjedenje, korpe za smeće) u većini javnih zelenih površina.

2. ULOGA MENADŽMENTA – PLANOVI ZA BUDUĆNOST

Menadžment je u preduzećima i organizacijama funkcija koja koordinira ljudske napore da izvrše određene ciljeve koristeći dostupne resurse efikasno i učinkovito. Uloga menadžmenta u lokalnoj zajednici prvenstveno se ogleda u podizanju svijesti kod građana u zaštiti prirodnih resursa i urbanih zelenih površina. Mnoge vladajuće zajednice počev od općinskih organizacija, islamske zajednice veoma često potenciraju građane da se probudi u njima svijest za zaštitom i održavanju urbaniteta sa aspekta pejzažnog projektovanja, održavanja biljnih i arhitektonskih elemenata koji su sastavni dio istih.

3. FUNKCIJE ZELENIH POVRŠINA

Funkcije urbanih zelenih površina u gradu su sanitarno-higijenska, estetsko-dekorativna i kulturno-prosvjetna (Ljujić-Mijatović i Mrdović, 1998).

3.1. Sanitarno-higijenska funkcija

Zelene površine u gradskoj sredini imaju visok značaj u neposrednoj borbi protiv zagađenja, pod uslovom da se one podižu na principima savremene hortikulture. Pravilno odabrani i isplanirani masivi zelenila mogu veoma pozitivno uticati na poboljšanje kvalitete vazduha u gradskoj sredini. Tako, drveće i grmlje koje imaju veliku lisnu površinu i specifičnu građu, apsorbuju čestice prašine i čađi koje se talože na njih, a zatim spiraju pod uticajem atmosferlija.

Biljke u toku obavljanja asimilacionog procesa uzimaju ugljendioksid iz vazduha, a ispuštaju kiseonik, čime doprinose obogaćenju i poboljšanju kvalitete vazduha u gradskim sredinama (Ljujić-Mijatović i Mrdović, 1998).

Zbog svega toga vazduh zelenih površina naselja, sastavljenih od drveća gustog sklopa, približno je vlažniji za 18-20% u poređenju sa vlažnošću otvorenih prostora. Pod krošnjama drveća i grmlja parkova temperatura vazduha je za (2-3) °C ljeti niža, jer krošnje svojim lišćem sprečavaju prodiranje toplotnih sunčevih zraka do zemljišta. Ova razlika u temperaturi zemljišta iznad korjenovog sistema biljaka, odnosno neposredne prizemne mikroklimе u odnosu na terene bez vegetacije (površine pod zgradama, ulicama, trgovima itd.), utiče da dolazi do površinskog strujanja vazduha a time i ublažavanju klime naročito ljeti u takvim naseljima (Lalić i Maltarić, 1989).

Zelene površine umanjuju stres kod ljudi i smanjuju jačinu buke, čime poboljšavaju uslove življenja u urbanim sredinama (Vujković, 1995).

3.2. Estetsko-dekorativna funkcija

Zelene površine danas predstavljaju svakodnevni okvir saobraćanja gradskog čovjeka. Osim što doprinose snošljivim životnim uslovima, svojim izgledom i umjetničkim dojmom, izazivaju kod korisnika i estetske emocije. Da bi se dobio potreban smisao i estetski efekat, u svakom konkretnom slučaju potrebno je izabrati vrste biljaka sa takvom formom i bojom, čija umjetnička izražajnost najviše odgovara namjeni i funkciji prostora. Poznavanje morfoloških i bioloških osobina biljnih individua je bitan preduslov za efikasno formiranje prostora u estetskom smislu. Različite siluete drveća imaju jak umjetnički dojam na posmatrača. Ona najčešće zavisi od forme stabla, njegovog stanja u kompoziciji i reljefa okoline. Grube strukture u prostoru djeluju snažno i stabilno, dok biljke fine teksture izazivaju umirujuće efekte. Poznata je i visoka dekorativnost sezonskog cvijeća koje nalazi svoju primjenu u reprezentativnim dijelovima grada, na balkonskim terasama i u parkovima. Veoma monotone gradske ulice se mogu osvježiti i uljepšati primjenom sezonskog cvijeća i puzavica. Puzavicama se mogu maskirati pojedini neuspjeli ili oštećeni dijelovi objekata. Isto tako, njima se mogu uljepšati i naglasiti pojedini arhitektonski elementi (vaze, fontane, skulpture), (Ljujić-Mijatović i Mrdović, 1998).

Kompozicija savremenog parka ima svrhu da cjelokupan prostor tako organizuje i raspoređi da svaki posjetilac može da nađe u njemu ono što odgovara njegovim potrebama, njegovom raspoloženju. Park, kao i svako umjetničko djelo izražava društvene potrebe i umjetnička shvatanja vremena u kome se stvara. Stoga će se kompozicija današnjeg parka razlikovati od ranijih, klasičnih oblika, geometrijske forme. To ipak ne znači da se u kompoziciji savremenog parka nećemo koristiti pozitivnim sredstvima vrtlarske umjetnosti prošlosti. Sve ono što i danas privlači gradskog čovjeka u parku, što u njemu ostavlja nezaboravne utiske, zbog kojih se on ponovo vraća na ista mjesta, treba koristiti, dalje razvijati u novim parkovskim kompozicijama, dajući tim elementima svježinu novoga, originalnoga (Lalić i Maltarić, 1989).

Estetska funkcija biljnog materijala obuhvata obezbjeđenje vizuelnih akcenata, uokviravanje vizura, upotpunjavanje drugih projektantskih elemenata, potenciranje specijalnih tačaka u prostoru i stvaranje neutralne pozadine za dominantnu tačku (Vujković, 2003).

3.3. Kulturno-prosvjetna funkcija

Značaj zelenih površina u gradovima ne ispoljava se samo u njihovoj estetsko-dekorativnoj funkciji i stvaranju sanitarno-higijenskih uslova. One služe i kao mjesto gdje stanovnici upražnjavaju aktivnosti održavanja kulturnih manifestacija i proširivanja znanja. Za to služe sve gradske, prigradske, pa i vangradske zelene površine. Parkovi, skverovi, sportska igrališta i ostale kategorije zelenila doprinose razvoju društvenog života i zdravog življenja, jer su to mjesta sa najvećom koncentracijom stanovništva. Tu se gradskom stanovništvu pružaju mogućnosti okupljanja u prirodi, povezujući korisno sa lijepim, kao na slici 1. Osim toga, vangradski prostori omogućuju duži boravak preko dana, otvaraju mogućnost za rekreaciju i pozitivno utiču na njihove radne sposobnosti. U gradskim centralnim i rejonskim parkovima pružaju se mogućnosti stvaranja prostora za zabavu, pokretne biblioteke, pozorišta, umjetničke galerije, sale za šah, čitaonice (Ljujić-Mijatović i Mrdović, 1998).

Slika 1. <https://www.slobodnaevropa.org/a/novi-travnik>

4. LITERATURA

- [1] Lalić, V.; Maltarić, A. (1989): Hortikulturni program perspektivnog razvoja Sarajeva, Sarajevo.
- [2] Ljujić-Mijatović, T.; Mrdović, A. (1998): Proizvodnja cvijeća i ukrasnog bilja, Univerzitetska knjiga, Sarajevo.
- [3] Vujković, Lj. (1995): *Pejzažna arhitektura, planiranje i projektovanje*, Univerzitet u Beogradu, Šumarski fakultet Beograd, Beograd.
- [4] Vujković, Lj. (2003): *Pejzažna arhitektura, planiranje i projektovanje*, Univerzitet u Beogradu, Šumarski fakultet Beograd, Beograd.
- [5] <https://www.slobodnaevropa.org/a/novi-travnik>